

De sluipende teloorgang van de Nederlandse rechtsstaat

De voorgenomen drastische verhoging van de griffierechten staat op gespannen voet met art. 17 Grondwet waar het betreft de vrije toegang van de burger tot de rechter. Dit voornemen staat niet op zichzelf. De auteurs betogen dat sedert jaren sprake is van een sluipende teloorgang van onze rechtsstaat. Ook de enkele jaren geleden ingevoerde Wet OM-afdoening dient te worden beschouwd als een aantasting van de rechtsstaat (meer concreet: de machtscheiding).

GERRIT DIJKSTRA EN PAUL NIEUWENBURG

Bedreigingen voor de rechtsstaat lijken het monopolie te zijn van een politieke partij. Minstens zo grote zorgen zou de sluipende, maar geconcentreerde aanval van opeenvolgende kabinetten op de juridische werkelijkheid van diezelfde veelgeroemde rechtsstaat moeten baren. Deze bedreiging is serieus te nemen juist omdat zij bestaat in een aantal hervormingen die, elk op zich maar ook tezamen, de toegang tot de rechter aanzienlijk bemoeilijken. Zowel de laatste kabinetten-Balkenende als het zittende kabinet lijken de burger stelselmatig te willen ontmoedigen art. 17 Grondwet in praktijk te brengen. In het eenvoudige Nederlands van de *Grondwet in eenvoudig Nederlands*: "In onze rechtsstaat mag niemand je tegenhouden als je naar de rechter wilt." Afgezien van de interpretatieproblemen die zelfs het eenvoudigste Nederlands met zich meebrengen is de strekking duidelijk: 'niemand', en dus ook de overheid niet.

De rechtsstaat heeft een prijs. Politici, maar ook belastingbetalende burgers, lijken steeds minder bereid deze prijs te betalen. Ook de rechterlijke macht kost geld. Nu weet iedereen dat rechters overbelast zijn. Zij hebben nauwelijks meer de gelegenheid dossiers zorgvuldig te bestuderen, omdat op de productie van vonnissen enthousiast 'gestuurd' wordt door hun managers. In het visitatierapport van de Raad voor de rechtspraak over het functioneren van de Nederlandse rechtbanken lezen we over "verouderde opvattingen over rechterlijke onafhankelijkheid" en de wenselijkheid van een "assertiever" management. Wie in een organisatie werkt kan dit soort retoriek van 'kwaliteitszorg' feilloos ontcijferen.

Natuurlijk, rechters moeten ontlast worden. Dit is in het belang van het functioneren van de rechtsstaat. Om deze overbelasting van het rechterlijk apparaat tegen te gaan is in de afgelopen jaren een aantal hervormingen doorgevoerd of in ieder geval op de agenda gezet. Maar deze ontlasting mag niets kosten. Sterker nog, zij zou zelfs geld kunnen opleveren.

In 'Nieuwsuur' van 8 februari jl. was te zien dat het kabinet voor-

---

NATUURLIJK, RECHTERS MOETEN ONTLAST WORDEN. MAAR DEZE ONTLASTING MAG NIETS KOSTEN. STERKER NOG, ZIJ ZOU ZELFS GELD KUNNEN OPLEVEREN.

---

nemens is op de vergoeding van advocaten van een verdachte van een strafrechtelijk delict te besnoeien. De Nederlandse rechtsstaat is op de vingers getikt door het Europese Hof voor de rechten van de mens, omdat de rechtsbijstand door een advocaat voor of tijdens een politieverhoor niet gewaarborgd werd. Nu probeert staatssecretaris Teeven het advocaten moeilijk te maken door hun vergoeding te verlagen. De noodzaak tot bezuinigen 'legitimeert' deze maatregel. Het ontmoedigende effect is er echter niet minder om.

Sinds 2008 kent Nederland de Wet OM-afdoening. Deze wet bepaalt dat het openbaar ministerie een strafbeschikking kan uitvaardigen voor 'mineure' strafrechtelijke vergrijpen. De officier kan bijvoorbeeld taakstraffen opleggen. Verzet bij de rechter is mogelijk: de Nederlandse rechtsstaat zou binnen de kortste keren op de vingers getikt worden als dat niet zo zou zijn. Anderzijds zou de maatregel futiel zijn indien daadwerkelijk tegen iedere beschikking verzet bij de rechter wordt aangetekend. Dat is waarom toenmalig minister van Justitie Donner in het oorspronkelijke wetsontwerp een ontmoedigende bepaling wilde invoegen: indien de veroordeling in verzet standhoudt wordt de door de rechter toegekende strafmaat automatisch hoger. Het is een schrale troost dat dit voor-

stel het niet haalde. Maar het voorstel toont duidelijk aan wat de inzet van de hervorming is.

Het huidige kabinet heeft hierop iets gevonden. In een bijlage bij het regeerakkoord neemt het kabinet dan ook een voorstel van de door het kabinet-Balkenende ingestelde ambtelijke werkgroep Veiligheid en terrorisme (sic!) tot een spectaculaire verhoging van privaat- en bestuursrechtelijke griffierechten over. Door deze kostendekkend te maken kan € 240 miljoen bespaard worden. In sommige gevallen betekent dit dat de griffierechten voor een procedure vertien- of vertwintigvoudigd worden. Dit is vooral vanuit het rechtsstatelijk perspectief van rechtsbescherming tegen de overheid problematisch. Om een voorbeeld te noemen: uit onderzoek blijkt dat veel beschikkingen op geautomatiseerde wijze (met vaak onbegrijpelijke standaardmotiveringen) worden uitgevaardigd. Vaak komt een zorgvuldige afweging pas tot stand in een bezwaar- of beroepsprocedure. De efficiënte, geautomatiseerde overheid laat de burger een substantiële som geld betalen voor haar eigen onzorgvuldigheid. Als de kosten van de laatste prohibitief worden, begint dit verdacht veel te lijken op ouderwetse willekeur: een overheid die minder en minder gecorrigeerd wordt, omdat de kosten van correctie te hoog zijn.

Het klinkt misschien wat sleets, maar de rechtsstaat is er ook om de burger tegen de overheid te beschermen. De principiële vraag is of overbelasting van de rechter moet worden voorkomen door de burger de toegang tot de rechter te ontmoedigen door hem voor zijn recht te laten betalen. Niet indirect, via een rechtvaardig belastingstelsel, maar direct, zoals bij consumptiegoederen. De burger (of moeten we zeggen 'de cliënt?') 'koopt' zijn recht. Is het te duur, dan ziet hij ervan af.

De boodschap is duidelijk. In eenvoudig Nederlands: 'In onze rechtsstaat mag niemand je tegenhouden als je naar de rechter wilt.' Als je maar betaalt.

Mr. dr. G.S.A. Dijkstra is als universitair docent verbonden aan het instituut bestuurskunde van de Universiteit Leiden. Dr. P. Nieuwenburg is als universitair hoofddocent politieke filosofie verbonden aan het instituut politieke wetenschappen van de Universiteit Leiden.

Aankondiging

Op 27 mei 2011 vindt de Voorjaarsvergadering plaats van de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht. Het onderwerp is 'De mondelinge behandeling, negen jaar met het nieuwe burgerlijk procesrecht'. Centraal zal staan hoe de nieuwe rechtsvordering zich sinds 2002 heeft vertaald naar de rechtspraktijk. Een belangrijk thema is de toegenomen betekenis van de comparitie na antwoord. Dit onderwerp is gekozen omdat het interessant lijkt na te gaan hoe de wijzigingen in het burgerlijk procesrecht hebben uitgepakt, en dan met name waar de introductie van de standaard comparitie na antwoord toe heeft geleid. Hoe ziet inmiddels de rol van de rechter op de mondelinge behandeling eruit? Wat zijn de verschillen tussen de mondelinge behandeling bij de civiele rechter en de bestuursrechter? Deze vragen zullen aan bod komen in een discussie die is geplaatst in het kader van de doeleinden van de zitting in het civiele en het bestuursprocesrecht, de waarheidsvinding, de substantiëringsplicht en de transparantie. Het karakter van de mondelinge behandeling indachtig, zullen zowel rechters als advocaten zich hierover uitspreken.

Als inleiders zullen achtereenvolgens optreden jhr. mr. T.S. Roëll (vice-president van de Rechtbank Haarlem), mr. D. Allewijn (coördinerend vice-president van de Rechtbank 's-Gravenhage) en mr. R.B. Gerretsen (advocaat te Rotterdam). Als referenten zullen fungeren mr. J. Ekelmans (advocaat te 's-Gravenhage) en mr. E.A. Messer (vice-president van de Rechtbank Utrecht). Daarnaast zal een nog nader bekend te maken referent optreden tegenover mr. D. Allewijn.

De vergadering is uitsluitend toegankelijk voor leden. Leden van de vereniging ontvangen zoals gebruikelijk een uitnodiging om zich aan te melden voor deelname aan de vergadering. Wie lid wil worden, kan nadere informatie verkrijgen op www.nvvprocesrecht.nl en per e-mail via nvvp@nautadutilh.com